

A
FILOZÓFIA
NAGYKÖNYVE

Penguin
Random
House

A FORDÍTÁS ALAPJA
The Philosophy Book

Copyright © 2011
Dorling Kindersley Limited
A Penguin Random House Company

FORDÍTOTTA
© Farkas Henrik, 2017
Ókor
Középkor

© Morvai Krisztina, 2017
Forradalmak kora
Modern világ
Kortárs filozófia

© Szalai Virág, 2017
Reneszánsz és a racionalizmus

LEKTORÁLTA
Horkay Hörcher Ferenc
Lautner Péter

SZERKESZTETTE
Szóllós Péter

HVG KÖNYVEK

Kiadóvezető: Budaházy Árpád
Felelős szerkesztő: Török Hilda
Kiadói szerkesztő: Káli Diána

ISBN 978-963-304-463-6

Minden jog fenntartva. Jelen könyvet vagy annak részleteit tilos reprodukálni, adatrendszerben tárolni, bármely formában vagy eszközzel – elektronikus, fényképezési úton vagy más módon – a kiadó engedélye nélkül közölni.

Kiadja a HVG Kiadó Zrt., Budapest, 2017
Felelős kiadó: Szauer Péter

hvg könyvek

www.hvgkonyvek.hu

Nyomdai előkészítés: Molnár Zsuzsa

Nyomás: TBB, Slovakia

A WORLD OF IDEAS:
SEE ALL THERE IS TO KNOW
www.dk.com

ALKOTÓTÁRSAK

WILL BUCKINGHAM

A filozófus, novellista és egyetemi előadó Buckingham kutatási területe a filozófiák és a narratívák kölcsönhatása. E könyv kiadásának idején az angliai Leicesterben működő De Montfort Egyetemen tanított. Számos könyvet írt, ezek egyike a *Finding our Sea-Legs: Ethics, Experience and the Ocean of Stories* (Hogyan találjuk meg biztonságunkat a fedélzeten? – Etika, élmények és a történetek óceánja).

DOUGLAS BURNHAM

A filozófia professzora a brit Staffordshire Egyetemen. Számos könyv és cikk szerzője a modern kori európai filozófia témakörében.

CLIVE HILL

A politikai elmélet és a brit történelem egyetemi előadója. Kutatási területe az értelmiségiek szerepe a modern világban.

PETER J. KING

A filozófiai tudományok doktora, az Oxfordi Egyetem Pembroke College-ának előadója. A nemrég kiadott *Száz nagy filozófus* (One Hundred Philosophers) című könyv szerzője.

JOHN MARENBO

A Cambridge-i Egyetem Trinity College-ának tagja. A középkori filozófiát kutatja, és publikál e témakörben. Könyveinek egyike az *Early Medieval Philosophy 480–1150: An Introduction* (A középkori filozófia 480 és 1150 között – Bevezetés).

MARCUS WEEKS

Író és zenész. Filozófiát tanult, majd tanárként dolgozott, mielőtt írói pályára váltott. Számos művészeti és népszerű tudományos könyv létrejöttében működött közre.

TOVÁBBI ALKOTÓTÁRSAK

A kiadó ezúton mond köszönetet Richard Osbornnak, a brit Camberwell College of Arts filozófia- és kritikai-elmélet-tanárának lelkes segítségével a könyv tervezésében, valamint Stephanie Chilmannek a Fogalomtár elkészítéséért.

TARTALOM

10 ELŐSZÓ

ÓKOR

KR. E. 700 – KR. U. 250

- 22 **Minden vízből van**
Milétozsi Thalész
- 24 **A tao, amely kimondható,
nem az örök tao** Lao-ce
- 26 **A szám a formák és
gondolatok meghatározója**
Pitagorasz
- 30 **Boldog az, aki túlépett
saját énjén**
Sziddhártha Gautama
- 34 **Legyenek a hűség és
őszinteség fő elveid**
Konfuciusz
- 40 **Minden áramlásban van**
Hérakleitosz
- 41 **Minden egy** Parmenidész
- 42 **Minden dolog mértéke
az ember** Prótagorasz
- 44 **Ha valaki egy barackot
dob hozzám, egy szilvát
dobok vissza** Mo ti
- 45 **Semmi nem létezik,
csak atomok és űr**
Démokritosz és Leukipposz
- 46 **A vizsgálódás nélküli élet
méltatlan arra, hogy éljük**
Szókratész

- 50 **A földi tudás csak árnyék**
Platón
- 56 **Az igazság a földi
világban lakik**
Arisztotelész
- 64 **A halál számunkra semmi**
Epikurosz
- 66 **Annak van a legtöbb,
akinek a kevés is tökéletes
elégedettséget nyújt**
Szinópei Diogenész
- 67 **Az élet célja, hogy
egyetértésben éljünk
a természettel**
Kitioni Zénón

KÖZÉPKOR 250–1500

- 72 **Isten nem a rossz szülője**
Hippói Szent Ágoston
- 74 **Isten előre látja szabad gon-
dolatainkat és tetteinket**
Boëthius
- 76 **A lélek különbözik a testtől**
Avicenna
- 80 **Csak az Istenről való
gondolkodás juttat el léte-
zésének belátásához**
Canterburyi Szent Anzelm
- 82 **A filozófia és a vallás nem
összeegyeztethetetlen
egymással** Averroës
- 84 **Istennek nincsenek
tulajdonságai**
Moses Maimonidész
- 86 **Ne gyászolj! Bármit
veszítesz is el,
más formában visszatér**
Dzsálál ad-Dín Muhammad
Rúmi
- 88 **Az univerzum
nem mindig létezett**
Aquinói Szent Tamás
- 96 **Isten a Nem-Más**
Nicolaus Cusanus
- 97 **Semmit sem tudni
a legboldogabb élet**
Rotterdami Erasmus

A RENESZÁNSZ ÉS A RACIONALIZMUS KORA

1500–1750

- 102 A cél szentesíti az eszközt**
Niccolò Machiavelli
- 108 A dicsőség és a nyugalom nem árulhat egy gyékényen**
Michel de Montaigne
- 110 A tudás hatalom**
Francis Bacon
- 112 Az ember gép**
Thomas Hobbes
- 116 Gondolkodom, tehát vagyok**
René Descartes
- 124 A képzelőerő dönt mindenről** Blaise Pascal
- 126 Isten minden dolognak immanens oka**
Benedictus Spinoza
- 130 Senki tudása sem haladhatja meg a saját tapasztalatát** John Locke
- 134 Két fajtája van az igazságoknak: észigazságok és tényigazságok**
Gottfried Leibniz
- 138 Létezni annyi, mint észleltnek lenni**
George Berkeley

FORRADALMAK KORA

1750–1900

- 146 A kétely nem kellemes állapot, a bizonyosság azonban abszurditás**
Voltaire
- 148 A szokás az emberi élet kiváló iránymutatója**
David Hume
- 154 Az ember szabadnak született, mégis mindenütt láncokat visel**
Jean-Jacques Rousseau
- 160 Az ember olyan lény, aki megállapodásra hajlamos**
Adam Smith
- 164 Két világ létezik: a testünk és a külső világ**
Immanuel Kant
- 172 Bizonyos, hogy a társadalom szerződés**
Edmund Burke
- 174 A legnagyobb boldogságot a legtöbb embernek**
Jeremy Bentham
- 175 Az elmének nincs neve**
Mary Wollstonecraft
- 176 Hogy valaki milyen filozófiát választ, attól függ, milyen ember**
Johann Gottlieb Fichte
- 177 Nincs olyan téma, amelyről kevesebbet filozofálunk, mint a filozófiáról**
Friedrich Schlegel
- 178 A valóság történeti folyamata** Georg W. F. Hegel
- 186 Az egyén a saját látókörének határait a világ határának tartja**
Arthur Schopenhauer
- 189 A teológia antropológia**
Ludwig Andreas Feuerbach
- 190 Önmagának – saját testének és lelkének – mindenki korlátlan ura**
John Stuart Mill
- 194 A szorongás a szabadság szédülete** Søren Kierkegaard
- 196 Minden eddigi társadalom története osztályharcok története** Karl Marx
- 204 Lemondhat-e az állampolgár valaha is a lelkiismeretéről a törvényhozó javára?**
Henry David Thoreau
- 205 Vegyük számításba a dolgok hatását!**
Charles Sanders Peirce
- 206 Cselekedj úgy, mintha számítana!** William James

A MODERN VILÁG

1900–1950

- 214 Az emberen túl kell lépni**
Friedrich Nietzsche
- 222 Az önbizalommal rendelkezők jönnek, látnak és győznek**
Ahad Ha'am
- 223 Minden üzenet jelekből áll**
Ferdinand de Saussure
- 224 A tapasztalat önmagában még nem tudomány**
Edmund Husserl
- 226 Az intuíció egyenesen az élet felé tart**
Henri Bergson
- 228 Csak akkor gondolkodunk, ha problémával találkozunk** John Dewey
- 232 A múltra emlékezni nem tudók annak megismétlésére kárhoztatottak**
George Santayana
- 233 Csak a szenvedés tesz bennünket személyyé**
Miguel de Unamuno
- 234 Higgyünk az életben!**
William du Bois
- 236 A boldogsághoz a munka szervezett mérséklésén keresztül vezet az út**
Bertrand Russell
- 240 A szeretet a szegényebb és a gazdagabb tudás közötti híd**
Max Scheler
- 241 Csupán egy egyéniség válhat filozófussá**
Karl Jaspers
- 242 Az élet összeütközések sorozata a jövővel**
José Ortega y Gasset
- 244 A filozófia gyakorlásához először gyónnunk kell**
Hajime Tanabe
- 246 Nyelvem határai világom határai** Ludwig Wittgenstein
- 252 Mi magunk vagyunk az elemzendő entitások**
Martin Heidegger
- 256 Az egyén egyetlen igaz erkölcsi választása a közösség érdekében végrehajtott önfeláldozás**
Tetsuro Watsuji
- 257 A logika a filozófia utolsó tudományos alkotórésze**
Rudolf Carnap
- 258 Csak reménytelen szerelemmel ismerhető meg egy személy** Walter Benjamin
- 259 Az, ami van, nem lehet igaz** Herbert Marcuse
- 260 A történelem nem tartozik hozzánk, hanem mi tartozunk a történelemhez**
Hans-Georg Gadamer
- 262 Amennyiben egy tudományos megállapítás a valóságról szól, annyiban cáfolhatónak kell lennie**
Karl Popper
- 266 Az intelligencia erkölcsi kategória** Theodor Adorno
- 268 A létezés megelőzi a lényegét** Jean-Paul Sartre
- 272 A gonosz banalitása**
Hannah Arendt
- 273 Az értelem a nyelvben lakozik** Emmanuel Lévinas
- 274 Ha látni akarjuk a világot, szakítanunk kell annak ránk jellemző, megszokott elfogadásával**
Maurice Merleau-Ponty
- 276 A férfit emberi lényként, a nőt nőneműként definiálják** Simone de Beauvoir
- 278 A nyelv társadalmi gyakorlat**
Willard van Orman Quine
- 280 Az alapvető szabadságérzet a láncoktól való megszabadulás érzete** Isaiah Berlin
- 282 Gondolkodj úgy, mint a hegy!** Arne Naess
- 284 Sokkal jobb úgy élni az életet, ha nincs értelme**
Albert Camus

KORTÁRS FILOZÓFIA

1950-TŐL NAPJAINKIG

290 A nyelv bőr
Roland Barthes

292 Mi lenne velünk kultúra nélkül? Mary Midgley

293 A normál tudomány nem keresi a ténybeli vagy elméleti újdonságokat
Thomas Kuhn

294 Az igazságosság alapelveit a tudatlanság fátyla mögött választjuk ki John Rawls

296 A művészet életforma
Richard Wollheim

297 Bármí megteszi
Paul Feyerabend

298 A tudást értékesítésre termeljük Jean-François Lyotard

300 A fekete embernek egy végzet adatott, és az fehér
Frantz Fanon

302 Az ember a közelmúlt nem olyan régi találmánya
Michel Foucault

304 Ha úgy döntünk, a vigasztaló illúzió világában is élhetünk Noam Chomsky

306 A társadalom a saját tradíciói kritikájának függvénye
Jürgen Habermas

308 A szövegen kívül nincs semmi Jacques Derrida

314 Nincs semmi a lelkünk mélyén, csak az, amit mi magunk tettünk oda
Richard Rorty

320 Minden vágy kapcsolatban áll az örülettel Luce Irigaray

321 Minden birodalom azt mondja önmagának és a világnak, hogy más, mint a többi birodalom
Edward Said

322 A gondolkodást mindig is az ellentétek működtették
Hélène Cixous

323 Ki játssza Istent napjaink feminizmusában?
Julia Kristeva

324 A filozófia nem csupán írásbeli vállalkozás
Henry Odera Oruka

325 A szenvedésben az állatok velünk egyenrangúak
Peter Singer

326 A legjobb marxista elemzések mindig egy kudarc elemzése
Slavoj Žižek

FÜGGELÉK

330 Pályatársak

340 Fogalomtár

344 Név- és tárgymutató

351 Köszönetnyilvánítás

353 Magyarul megjelent művek

ELÖS

zó

A filozófia, ahogy általában vélik, nem csupán szípor-kázó, bár különö gondolkodók tárháza. Hiszen filozofál mindenki, ha épp nem hétköznapi, apró-cseprő ügyeivel bajlódik, és csak úgy rácsodálkozik az élet vagy az univerzum jelentésére. Mi, emberi lények természetünkől fakadóan kíváncsiak vagyunk, és nem tudjuk megállni, hogy ne csodálkozzunk rá világunkra és a benne elfoglalt helyünkre. Hatalmas szellemi képességek birtokában is vagyunk ugyanakkor, ami lehetővé teszi, hogy ne csupán csodálkozzunk, de gondolkodjunk is. Bár nem tudatosítjuk, de minden esetben, amikor racionálisan gondolkodunk, filozófiailag gondolkodunk.

A filozófia nem annyira alapvető kérdésekre adott válaszokat kínál, inkább arról a folyamatról szól, amely során e válaszokat megpróbáljuk megtalálni; arról, hogy értelmünket próbára tesszük, semmint hogy kérdések nélkül fogadjunk el bevett nézeteket vagy bármilyen tekintélyt. A legelső filozófusok az ókori Görögországban és Kínában olyan gondolkodók voltak, akiket a vallás és szokás kínálta kész magyarázatok nem elégtettek ki, és olyan válaszokat kerestek, amelyek racionálisan igazolhatóak. És hasonlóan ahhoz, ahogy mi osztjuk meg nézeteinket barátokkal és kollégákkal, ők is megvitatták

gondolataikat, sőt „iskolákat” hoztak létre, hogy a konklúziókon túl azt is megtanítsák, hogyan jutottak el ezekhez. A hallgatóságot bátorították, hogy vitassák és kritizálják a felmerülő gondolatokat, amelyek így finomodnak és mellettük újak jönnek létre. Elterjedt félreértés, hogy a filozófus magányos, aki következtetéseihez másoktól elszigetelve jut el. Valójában ez ritka kivétel. Az új gondolatok vitákon és más emberek gondolatainak vizsgálatán, elemzésén vagy kritikáján keresztül bukkannak fel.

Vita és párbeszéd

E tekintetben az archetipikus filozófus Szokratész volt. Nem hagyott hátra egyetlen írást sem, vagy

A csodálkozás a filozófus valódi lelkiállapota, ezért nincs is más kezdete a filozófiának, csak ez.

Platón

olyan alapgondolatot, amely filozófiájának végkicsengése lehetne. Azzal büszkélkedett, hogy az emberek között a legbölcsebb, mert tudja, hogy nem tud semmit. Örökségét az a hagyomány alkotja, amelyet – a jobb megértés és az alapigazságok tisztázása érdekében – vitával és beszélgetéssel, mások nétezeinek megkérdőjelezésével alapozott meg. Tanítványának, Platónnak az írásai szinte kivétel nélkül dialógusok, főszereplőjük Szokratész. Sok későbbi filozófus is átvette a dialógusformát, hogy ne csak okfejtések és következtetések pusztá rögzítésével, hanem érveken és ellenérveken keresztül mutassák be gondolataikat.

A gondolatait a világ elé táró filozófus hajlamos mondatait inkább úgy kezdeni, hogy „Igen, de...” vagy „Mi van, ha...”, mint határozottan kijelenteni valamit. Valójában a filozófusok élesen szemben állnak egymással a filozófia szinte minden kérdésében. Platón és tanítványa, Arisztotelész például szögesen ellentétes nézeteket vallottak alapvető filozófiai kérdésekről, és eltérő megközelítéseik azóta is megosztják a filozófusokat. Ez azután még több vitát és újabb gondolatokat eredményezett.

De hogyan lehet, hogy ezekről a filozófiai kérdésekről még mindig folyamatosan beszélnek és

vitatkoznak? Miért nem állnak elő a gondolkodók egyértelmű válaszokkal? Vajon melyek azok az „alapvető kérdések”, amelyekkel a filozófusok korszakok óta birkóznak?

Létezés és tudás

Amikor az első filozófusok megjelentek az ókori Görögországban, nagyjából 2500 évvel ezelőtt, az őket körülölelő világ kivívta a csodálatukat. Látták a Földet, és a rajta található összes életformát; a Napot, a Holdat, bolygókat és a csillagokat; természeti jelenségeket, mint az időjárás, földrengések és napfogyatkozások. Magyarazatokat kerestek rájuk – nem az istenekről szóló hagyományos mítoszokat és legendákat, hanem olyat, ami kielégíti kíváncsiságukat és értelmüket. Az első kérdés, amely e filozófusokat foglalkoztatta, ez volt: Miből áll az univerzum? Ez hamar abba az általánosabb kérdésbe torkollott, hogy mi bármely létező természete.

E kérdést a filozófiának az az ága vizsgálja, amelyet ma metafizikának hívunk. Bár a modern tudomány azóta számos akkori kérdésre magyarazatot talált, az olyan metafizikai kérdésekre, mint hogy „Miért van inkább valami, mint semmi?”, nem könnyen kapunk választ.

Mivel mi, emberek szintén az univerzum részei vagyunk, a metafizika

az emberi létezés természetét és azt is fontolóra veszi, mit jelent tudatos lénynek lenni. Továbbá azt is, hogyan észleljük a körülöttünk lévő világot; a dolgok észlelésünktől függetlenül léteznek-e; mi a viszony elménk és testünk között; van-e olyasmi, hogy halhatatlan lélek? A metafizikának az a része, amely a létezés kérdéseivel foglalkozik, vagyis az ontológia, hatalmas területet fed le, és a nyugati filozófia egyik alapját alkotja.

Amint a filozófusok a készen kapott bölcsességet a racionális vizsgálódás próbájának vetették alá, egy újabb alapkérdés vált megkerülhetetlenné: „Hogyan lehetséges a tudás?” A tudás természetének és korlátainak tanulmányozása alkotja a filozófia másik fő ágát, az episztemológiát (azaz ismeretelméletet).

Középpontjában az a kérdés áll, hogyan szerezzük meg a tudást, honnan tudjuk, amit tudunk: velünk született-e néhány (vagy minden) ismeret, vagy mindent tapasztalat útján tanulunk-e meg? Elegendő-e a pusztá gondolkodás a megismeréshez? E kérdések döntöek a filozófia számára, mivel a helyes gondolkodás érdekében szükséges, hogy megbízhassunk tudásunkban. Szükség van arra, hogy meghatározzuk a tudás területét és határait, különben nem lehetünk biztosak abban, hogy valóban tudjuk, amiről

hisszük, hogy tudjuk, és hogy nem érzékeink csalfa játéka, hogy tudásnak hisszük, ami nem az.

Logika és nyelv

A racionális gondolkodás feltétele az állítások igazságának megalapozottsága – így válnak azután felhasználhatóvá a konklúzióhoz vezető gondolatmenet fölépítéséhez. Ez ma számunkra nyilvánvalónak tűnhet, holott épp a racionális érvelés megjelenése különítette el a filozófiát az addig kizárólag érvényesülő babonás és vallásos magyarazatoktól. A filozófusoknak ki kellett dolgozni azt az utat, amely biztosítja gondolataik érvényességét. Ezt a logika, az idők folyamán fokozatosan finomodó érvelési technika tette lehetővé. A logika eleinte csupán hasznos eszköz »

A babona lángokba borítja az egész világot, a filozófia eloltja azokat.

Voltaire

volt egy érv helytállóságának eldöntésére, később szabályokat és konvenciókat hívott életre, és hamarosan önálló tudományterületté, az egyre több tárgykörrel bővülő filozófia újabb ágává vált.

A filozófia nagy részéhez hasonlóan a logika is szoros kapcsolatot ápol a tudománnyal, különösen a matematikával. Egy logikai érv alapstruktúrája, amely a premiszszákból, az azokat összekötő lépések sorából, és a konklúzióból áll, ugyanaz, mint a matematikai bizonyítás struktúrája. Nem meglepő tehát, hogy a filozófusok gyakran fordultak a matematikához kétségbevonhatatlan igazságok példáiért, ahogy az sem, hogy a legnagyobb gondolkodók közül sokan – Pitagorasztól Descartes-ig és Leibnizig – kiváló matematikusok voltak.

Bár a logika a filozófia legegzaktabb és „legtudományosabb” ágának tűnhet, olyan területnek, ahol a dolgok vagy helyesek, vagy tévesek, a tárgyterületre vetett közelebbi pillantás megmutatja, hogy a helyzet nem ilyen egyszerű. A matematika 19. századi fejlődése ugyanis kérdéssé tette a még Arisztotelész által lefektetett logikai szabályokat, sőt ókori fejlemény, hogy Eleai Zénón híres paradoxonai a látszólag hibátlan premisszákból abszurd következtetésekhez vezettek.

A probléma nagy része abból származik, hogy a filozófiai érveket, eltérően a matematikától, inkább szavakon, mint számokon vagy szimbólumokon keresztül fejezzük ki, így ki vannak téve a nyelvben található ellentmondásoknak és bonyolult szerkezeteknek. A konkluzív érv előállításának megköveteli a nyelv pontos használatát, állításaink és érveink átvizsgálását, hogy biztosak legyünk benne, azt jelentik-e, amit gondolunk, hogy jelentenek. Amikor mások érveit tanulmányozzuk, nem csupán a logikai lépésekre kell tehát figyelniünk, de a nyelvre is, hogy lássuk, vajon következtetéseik helytállóak-e. E következtetések hívták életre a nyelvfilozófiát, amely a 20. században virágzott, és a kifejezéseket és azok jelentéseit vizsgálta.

Morál, művészet, politika

Mivel nyelvünk pontatlan, a filozófusok – a filozófiai kérdésekre irányuló válaszok kutatása során – kísérletet tettek a jelentések tisztázására. Szókratész kérdései igyekeztek az alapjáig hatolni annak a problémának, hogy az athéni polgárok valójában mit hisznek bizonyos fogalmakról. Látszólag egyszerű kérdéseket tett fel: „mi az igazság?; „mi a szépség?” Nemcsak azért, hogy jelentésüket tisztázza, hanem

hogy magukat a fogalmakat megvilágítsa. Az effajta beszélgetésekben Szókratész életünk alapvető meggyőződéseire kérdezett rá, és azokra a dolgokra, amelyeket fontosnak tekintünk.

Mit jelent a „jó” élet vezetése? Mit jelentenek az olyan fogalmak, mint igazságosság és boldogság, és hogyan érhetőek el? Hogyan kellene viselkedniük? Ezek a kérdések alkotják az alapját annak a filozófiai diszciplínának, amelyet etikaként (vagy morálfilozófiaként) ismerünk. A filozófiának azt az ágát, amely abból a kérdésből születik, hogy mi alkotja a szépséget és a művészetet, esztétikának hívjuk.

Oh, filozófia, Te életünket vezető! Óh, erényeink kikutatója, és vétkeink üldözője! Mi lenne velünk és a többi emberrel Nélküled?

Cicero

Az egyéni életet vizsgáló etikai kérdésektől csak egy lépés, hogy töprengeni kezdjünk azon, milyen társadalomban szeretnénk élni; hogyan kellene azt kormányozni; polgárait milyen jogok és kötelességek illetik stb. A politikafilozófia ezekkel a kérdésekkel foglalkozik, művelői pedig – Platón *Allamától* Marx és Engels *Kommunista kiáltványáig* olyan modelleket alkotnak, amelyekről úgy hiszik, alkalmasak a társadalom megszervezésére.

Vallás: Kelet és Nyugat

A filozófia különböző ágai, túl azon, hogy összekapcsolódnak, jelentős mértékben át is fedik egymást, és gyakran nehéz megállapítani, mely területhez tartozik egy-egy filozófiai gondolat. A filozófia számos, tőle teljesen eltérő tárgyterületet is érint, például a természettudományokat, a történelmet és a művészeteket. Azzal, hogy a vallás és babona dogmáit vitatottá teszi, a kezdetektől vizsgálódásai tárgyává teszi magát a vallást is. Itt különösen a következő kérdések érdeklí: „Létezik-e isten?” „Van-e halhatatlan lelkünk?” Ezek olyan felvetések, amelyek gyökerét a metafizikában találjuk meg, de az etikához szintén kapcsolódnak. Néhány filozófus például azt vizsgálja, a morál istentől származik-e, vagy tisztán

emberi alkotás. Ez vezet át aztán ahhoz a vitához, hogy az embernek milyen mértékben van szabad akarata.

A Kínában és Indiában felbukkanó keleti filozófiákban (különösen a taoizmusban és a buddhizmusban) a filozófia és a vallás közötti határok kevésbé világosak, legalábbis a nyugati gondolkodásmód számára. Ez az egyik legnagyobb különbség nyugati és keleti filozófia között. Bár a keleti filozófiák általában nem isteni kinyilatkoztatás vagy vallási tan eredményei, tekervényesen bár, de gyakran kapcsolódnak össze olyan állításokkal, amelyeket a hit területéhez sorolnánk. Bár a zsidó-keresztény és iszlám világban gyakran használnak filozófiai érveket a hit igazolására, maga a hit, szemben

a keleti filozófiákkal, mégsem nélkülözhetetlen része a nyugati gondolkodásnak. A keleti és nyugati filozófia a kiindulópontban is különbözik. Ahol az ókori görögök metafizikai kutatást végeztek, ott az első kínai filozófusok a vallást találták megfelelő eszköznek, és inkább morál- és politikafilozófiával foglalkoztak.

A gondolatmenet követése

A filozófia a történelem legfontosabb és legnagyobb hatású gondolatait kínálja számunkra. E könyv a legismertebb filozófusoktól származó gondolatok gyűjteményét mutatja be, amelyeket jól ismert idézetek vagy nézeteik tömör összefoglalója egészít ki. A filozófia talán legismertebb idézete Descartes „*cogito, ergo sum*”-ja (gondolkodom, tehát vagyok). Az egyik legfontosabb gondolatként tartják számon a filozófia történetében, és sokan a gondolkodás fordulópontjának tekintik, amely átvezet bennünket a modern korba. Önmagában azonban az idézet nem sokat jelent: a bizonyosság természetéről szóló gondolatmenet konklúziója, és csak akkor nyeri el értelmét, ha a hozzá vezető okfejtést is vizsgáljuk. Csak akkor látjuk be e gondolat jelentőségét, annak következményeit, ha látjuk, Descartes hogyan jutott el ahhoz. »

Semmi sem jó vagy rossz
önmagában, csupán
a gondolkodás teszi azzá.
William Shakespeare

A könyvben ismertetett számos elképzelés első pillantásra meghökkenetónak tűnik. Néhányuk túl nyilvánvalónak látszik, mások ellentmondásosnak, a józan ész számára idegennek. Akár úgy is tűnhet, igazolják Russell frappáns megjegyzését a filozófiáról: „hallatlan egyszerű dologgal indul, amelynek felvetése is fölöslegesnek tűnik, csakhogy egy olyan nyakatekert gondolattal végződjön, amit aztán senki sem hisz el.” Miért olyan fontosak tehát ezek a gondolatok?

Gondolati rendszerek

A könyvben bemutatott elméletek valamikor úttörő jelentőségűnek számítottak saját területükön. Bár konklúzióik ma már nyilvánvalónak tűnhetnek, saját korukban radikálisan újnak számítottak. Látszólagos egyszerűségük ellenére ma is képesek arra, hogy vizsgálatra ösztökéljenek természetesnek vélt dolgainkkal kapcsolatban. Az itt megjelenő, látszólag paradox és meghökkenítő állításokból álló elméletek olyan elgondolásokat közvetítenek, amelyek valóban kérdésessé teszik önmagunkról és a világról alkotott előfeltevéseinket, és arra biztatnak, hogy új módon lássuk a dolgokat. Számos olyan problémával is találkozhatunk majd, amelyekkel a filozófusok a mai napig küszködnek.

A gondolatok más gondolatokhoz és elméletekhez kapcsolódhatnak ugyanannak a filozófusi teljesítménynek a különféle területein, vagy egy másik filozófus elemzéséből vagy kritikájából származnak. Ez utóbbi gondolatok átnyúlhatnak számos generáción, sőt századon, vagy egy filozófiai „iskola” központi elképzelésévé is válhatnak.

A nagy filozófusok közül sokan egymáshoz kapcsolódó elképzelések integrált filozófiai rendszerét hozták létre. Azzal kapcsolatos véleményük például, hogy miként teszünk szert tudásra, az univerzum és az emberi lélek sajátos metafizikai nézetéhez vezetett. Ez azután meghatározta, hogy a filozófus szerint milyen életet kellene követnünk, és miféle társadalom lenne az ideális. A gondolatoknak ez a teljes rendszere pedig kiindulóponttá vált a következő filozófusok számára.

Azt se feledjük, hogy ezek a gondolatok sohasem válnak teljesen elavulttá. Még akkor is van mondanivalójuk, ha következtetéseik – az utánuk következő filozófusok és tudósok munkája révén – tévesnek bizonyultak. Valójában számos elgondolás, amely évszázadokra érvényét veszítette, később – mint például az ókori görög atomisták elméletei – meglepően előrelátónak bizonyult.

Még fontosabb, hogy ezek a gondolkodók a filozófia folyamatait alapozták meg; gondolkodási módokat és gondolataink összerendezését. Ne felejtsük el, hogy e gondolatok a filozófus elméletének csupán kis szeletét alkotják, rendszerint egy hosszabb gondolatmenet konklúzióját!

Tudomány és társadalom

Ezek a gondolatok a filozófián túl is éreztetik hatásukat. Néhányuk megtermékenyítette a tudományos, politikai és művészeti mozgalmakat. A filozófia és a tudomány közötti viszony gyakran oda-vissza, az ötletek és gondolatok egymás közötti áramlásán keresztül működik. Létezik a filozófiának egy külön ága, amely a tudományos módszerek és gyakorlatok mögötti gondolkodást vizsgálja.

“

A szkepszis az első lépés az igazság felé.

Denis Diderot

”

A logikai gondolkodás fejlődése befolyásolta a matematika alakulását, és a tudományos módszertan alapjává vált, amely a világ magyarázatához szisztematikus megfigyelést használ. Az én és tudat természetéről szóló elgondolásokból fejlődött ki a pszichológia tudománya.

Igaz ez a filozófia társadalomhoz fűződő viszonyára is. A különféle etikák politikai vezetőkben lelték folyamatos támogatókra, így formálva azt a társadalmat, amelyben ma is élünk. Sőt forradalmak életre hívásában is szerepük volt. Döntéseinknek morális dimenziói is vannak, amelyeket a filozófia legnagyobb gondolkodóinak nézetei hatnak át.

Túl a gondolatokon

A könyvben tárgyalt gondolatok társadalomban és kultúrában élő emberektől származnak. Nézeteik bemutatása során képet kapunk bizonyos nemzeti és területi sajátosságokról, valamint annak a kornak a hangulatáról is, amelyben éltek.

Az itt ábrázolt filozófusok különböző személyiségek, néhányuk optimista, mások pesszimizták; néhányuk pedáns és aprólékos, mások nagyívű gondolatokat fogalmaznak meg; néhányuk világos, pontos nyelven fejezi ki magát, mások költői nyelvet használnak, megint mások pedig sűrű, absztrakt

nyelvet, amelynek megfejtése időigényes. Ha az eredeti szövegeket olvassuk, nem csupán egyetértünk vagy vitatkozunk mondandóikkal, nem csupán a következtetésekhez szükséges érveket követjük, de benyomást szerzünk arról is, milyen fajta személy húzódik e szövegek mögött. Talán lelkesít a szellemes és elbűvölő Hume, hiszen megragad prózájának tisztasága, miközben mondandója feszengetést kelt. Schopenhauer filozófiáját meggyőzőnek és örömteli olvasmánynak találjuk, miközben az a határozott érzésünk, hogy nem lehetett különösebben szerethető ember.

Mindezekben túl, e gondolkodók érdekesek és motiválóak. A legjobbabak egyben kiváló írók, és eredeti szövegeik olvasása hasonló élményt ad, mint az irodalom. Irodalmi stílusukon túl filozófiai stílusukat is értékelhetjük, azt, ahogyan gondolatmenetüket kifejtik. Ez ugyanis amellett, hogy gondolatébresztő, lehet felemelő, mint egy kiváló műalkotás, elegáns, mint egy matematikai bizonyítás és szellemes, mint egy pohárköszöntő.

A filozófia nem egyszerűen gondolatokról szól. A filozófia gondolkodási mód. Gyakran nem léteznek helyes vagy téves válaszok, és a különböző filozófusok sűrűn jutnak radikálisan eltérő következtetésekre

azokban a kérdésekben, amelyeket a tudomány nem képes, a vallás pedig nem akar magyarázni.

A filozófia öröme

Ha a csodálkozás és kíváncsiság emberi tulajdonság, a kutatás izgalma és a felfedezés öröme szintén az. Ugyanazt az „izgatottságot” kaphatjuk a filozófiától, amelyet a fizikai aktivitástól, és ugyanazt az örömet, amelyet a műalkotások befogadásakor. Sőt az az elégedett érzésünk is támad, hogy olyan gondolatokhoz és ötletekhez jutunk, amelyeket nem a társadalom, a tanárok, a vallás vagy maguk a filozófusok kínálnak tálcán, vagy kényszerítenek ránk, hanem saját okfejtésünk eredményei. ■

A gondolkodás kezdete az egyet nem értés – nem csupán másokkal, hanem önmagunkkal is.

Eric Hoffer

